

Турсунбекова С.М.

8-9 ЖАШТАГЫ БАЛДАРДЫН СЕРГЕК ЖАШОО ЫЃГАЙЫ ЖАНА ДЕНЕ БОЙ АБАЛЫ (констатациялоочу эксперимент)

Турсунбекова С.М.

ЗДОРОВЫЙ ОБРАЗ ЖИЗНИ И ФИЗИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЕ ДЕТЕЙ 8-9 ЛЕТ (эксперимент-констатация)

Tursunbekova S.M.

HEALTHY LIFESTYLE AND PHYSICAL CONDITION 8-9 YEARS OLD CHILDREN (the experiment is a statement)

УДК:371/55

Балдардын өнүгүүсү менен байланышкан көйгөйлөр ар дайым окумуштууларды, практик-педагогдорду кызыктырган. Акыркы жылдары балдар жана окуучу жаштар менен ден соолук чыңдоочу иштерди актуалдаштыруу менен байланышкан туруктуу тенденция изилденип жатат. Бул мезгилде окуучуларда окутуу жана тарбиялоо, дене чыңдоо, дене бойду өркүндөтүүгө багытталган дене маданияттык-дене чыңдоочу билим жана билгичтиктерди калыптадырууга багытталган бир катар илимий изилдөөлөр жүргүзүлдү [4, 38, 48, 52, 80, 83, 110, 115, 140]. Жаңы технологиялардын иштешинин мазмундук-уюштуруучулук аспектилерин теориялык негиздөө менен бирге бул эмгектерде башталгыч класстардын дене маданиятына болгон мотивациялык-баалуулук мамилесин мүнөздөөчү ар кандай көрсөткүчтөрүн, алардын теориялык билимдерин, морфофункционалдык, кыймылдык жана психикалык сапаттарынын деңгээлин диагностикалоо ишке ашырылган. Ушуга байланыштуу, биздин ишибизде алынган маалыматтарды мурда жүргүзүлгөн изилдөөлөр менен салыштырууда сапаттуураак талдоого мүмкүнчүлүк пайда болду.

8-9 жаштагы балдардын СЖЫнын ар түрдүү көрсөткүчтөрүн тестирилөөнүн жыйынтыктарын статистикалык иштеп чыгуу жана андан кийинки талдоо контролдук жана эксперименталдык группалардагы балдардын жалпы жаш курак өзгөчөлүктөрүн жана биринчи ирет эркек балдар менен кыздырдын ортосундагы жыныстык айырма менен шартталган жеке мүнөздөмөлөрүн ачып берүүгө мүмкүндүк берди (2.1. жана 2.2. таблицалар).

Кабыл алынуучу маалыматтын оңтойлуу жана логикалуу болушу үчүн биз алынган жыйынтыктарды 8-9 жаштагы балдардын СЖЫнын негиздерин изилдөө программасына киргизилген блоктор: мотивациялык-баалуулук, маалыматтык-таанып-билүүчүлүк, чыгармачылык-ишмердүүлүк блоктору менен көрсөтөлү.

Эркек балдардын СЖЫ *мотивациялык-баалуулук* блогу үч көрсөткүч менен көрсөтүлгөн. Алынган жыйынтыкты талдоо көрсөткөндөй, контролдук жана эксперименталдык топтордун эркек балдарынын дени сак жүрүм-турумду баалоосун жана өзүнүн ден соолугуна болгон мамилесин мүнөздөөчү көрсөткүчтөр (1, 3 тесттер) төмөнкү деңгээлде турат (3.3. таблица). Эркек балдардын эмоционалдык эсенчилигин мүнөздөгөн көрсөткүчтөрүндө (тест 2), инсандын изилденүүчү сапаттарынын орточо деңгээли белгиленген. Ошол эле убакта бул көрсөткүчтөр боюнча КТ жана ЭТ-1 эркек балдарынын ортосунда тастыкталган айырмалар ($P < 0,05$) белгиленген.

Кыздарда СЖЫнын мотивациялык-баалуулук компонентин мүнөздөөчү тесттерде (тест 1, 2, 3) инсандын бул сапаттарынын калыптангандыгынын орточо деңгээли аныкталды. (2.1; 2.2. таблицалар).

Кээ бир айырмалар КТ жана ЭТ-1 кыздарында ($P < 0,05$) дени сак жүрүм-турумду баалоодо (тест 1) жана КТ жана ЭТ-2 кыздарынын эмоционалдык эсенчилигин баалоодо ($P < 0,05$) (тест 2).

Алынган натыйжаларды талдоо көрсөткөндөй, бардык группалардын кыздарынын мотивациялык-баалуулук көрсөткүчүнүн калыптангандыгы балдарга караганда бир топ жогору (2.1. жана 2.2. таблицалар).

Таблица 2.1.

8-9 жаштагы эркек балдардын СЖЫнын ар түрдүү блокторун тестирилөөнүн көрсөткүчтөрү (констатациялык эксперимент)

Компонент	Тесттин №	КТ	ЭТ-1	ЭТ-2	1-критерий		
					КТ, ЭТ-1	КТ, ЭТ-2	ЭТ-1, ЭТ-2
Мотивациялык-баалуулук	1	21,5±1,8	19,5±1,4	23,5±2,2	0,9	0,71	1,5
	2	19,2±0,6	17,3±0,6	18,5±0,6	2,43	0,83	1,53
	3	8,3±0,3	8,5±0,2	8,2±0,4	1,5	0,2	0,68
Маалыматтык-таанып-билүүчүлүк	4	133,9±0,3	134,3±0,4	133,8±0,6	0,71	0,13	0,69
	5	32,7±0,3	33,0±0,3	32,9±0,4	0,71	0,4	0,2
	6	215±12,7	215,5±13,7	240,3±10,1	0,02	1,53	1,48
Мазмундук-операционалдык	7	14,0±1,6	11,5±2,2	12,5±1,8	0,92	0,62	0,35
	8	12,5±0,7	12,7±0,7	12,6±0,6	0,2	0,10	0,10
	9	6, 12±0,08	6,15±0,07	6,2±0,09	0,3	0,66	0,45
	10	9,3±0,2	9,5±0,2	9,4±0,3	0,7	0,27	0,27
	11	36,5±0,9	39,8±1,2	38,5±1,2	2,2	1,33	0,76
Чыгармачыл-ишмердүүлүк	12	441,9±84	506,6±27	472±31,2	0,8	0,33	0,83
	13	105±87	108,5±8,8	103±7,8	0,2	0,17	0,46
	14	31,5±0,3	30,2±0,6	32±0,5	1,94	0,86	2,3
	15	18,6±0,5	18,5±0,5	17,8±0,7	0,2	0,93	0,81
	16	10,3±0,5	10,2±0,7	10,8±0,5	0,1	0,7	0,69
	17	10,5±0,6	10,1±0,5	10,9±0,4	0,4	0,55	1,25

Эскертме: Студенттин 1-критерийинин маанилүүлүк деңгээли: 1>2,07 болгондо P<0,05; 1>2,82 болгондо P<0,01; 1>3,79 болгондо P<0,0001.

7-10 жаш курактагы балдардын контролдук жана эксперименталдык топторунун ортосундагы аныкталган тастыкталган айырмалар изилденүүчү инсандык сапаттардын жалпы көрүнүшүн өзгөртө албайт, жана окуучулардын өзүн-өзү талдоосунун жана турмуш-тиричилигинин жеке өзгөчөлөктөрү менен түшүндүрүлөт.

Таблица 2.2.

8-9 жаштагы кыздардын СЖЫнын ар түрдүү блокторун тестирилөөнүн көрсөткүчтөрү (констатациялык эксперимент)

Компонент	Тесттин №	КТ	ЭТ-1	ЭТ-2	1-критерий		
					КТ, ЭТ-1	КТ, ЭТ-2	ЭТ-1, ЭТ-2
Мотивациялык-баалуулук	1	29,3±1,3	25,2±1,5	26,5±1,8	2,07	1,27	0,55
	2	17,3±0,3	17,9±0,7	18,9±0,6	0,78	2,38	1,08
	3	6,3±0,4	6,5±0,5	6,7±0,4	1,31	0,71	0,31
Маалыматтык-таанып-билүүчүлүк	4	133,8±0,4	133,9±0,3	133,3±0,4	0,20	0,89	1,2
	5	29,7±0,3	29,9±0,4	29,8±0,3	0,40	0,23	0,2
	6	215±103	214±12,1	219±10,3	0,6	0,2	0,3
	7	17,2±0,5	14,5±0,6	14,7±0,7	3,46	2,9	0,21
Мазмундук-операционалдык	8	11,8±0,6	12,1±0,5	11,9±0,5	0,3	0,12	0,28
	9	6, 61±0,05	6,47±0,07	6,39±0,04	1,75	3,33	1,0
	10	10,3±0,2	10,5±0,2	10,6±0,3	0,3	0,83	0,27
	11	32,8±0,9	35±1,5	33,2±1,4	1,4	0,24	0,87
	12	288,5±47	278±32,9	264±39,2	0,3	0,40	0,27
Чыгармачыл-ишмердүүлүк	13	90,5±11,3	85±13,7	88,8±938	0,5	0,11	0,32
	14	30,2±0,6	31,2±0,5	31,5±0,7	1,28	1,41	0,34
	15	18,4±0,4	17,5±0,5	17,9±0,4	1,3	0,89	0,46
	16	9,5±0,5	9,3±0,6	9,4±0,4	0,3	0,15	0,13
	17	9,2±0,7	8,5±0,3	8,9±0,5	1,0	0,34	0,57

Биз алган жыйынтыктар О. Б. Серегина белгилеген жобо менен дал келип, аны тастыктап жатат: эркек балдарда кыздарга салыштырмалуу инсандык мотивациялык-баалуулук көрсөткүчтөрү

ар тараптуу жаш курактык өнүгүүсү кенже мектеп курагында жайыраак жүрөт [143].

8-9 жаштагы балдардын СЖЫнын маалыматтык-таанып-билүүчүлүк көрсөткүчү баланын дене бой, морфофункционалдык өнүгүүсүн мүнөздөөчү

тесттер менен берилген (4-7 тесттер). КТ, ЭТ-1, ЭТ-2 топторунун эркек балдарында изилденүүчү көрсөткүчтөр боюнча айырмалар байкалган эмес (таблица 2.1.). Кыздарда болсо (таблица 2.2.) тесттердин бул блогунда денсоолуктун бир гана интегралдык көрсөткүчү боюнча (тест 7) тастыкталган мыкты жыйынтыктары контролдук топтун балдарында белгиленген. Контролдук жана эксперименталдык топтордо аныкталган айырмачылыктар көрсөткөндөй: биринчиден, кыздардын ден-соолугунун абалы жана, экинчиден, коомдо балага таасир эткен профилактикалык чаралардын натыйжалуулугунун деңгээли. 8-9 жаштагы балдардын СЖЫнын маалыматтык-таанып-билүүчүлүк блогунун калыптангандык деңгээли боюнча биз алган жыйынтыктар мурда жүргүзүлгөн изилдөөлөрдүн жыйынтыктары менен дал келди [36, 54, 101, 108, 113, 127, 130, 142, 158] жана ушул жаш курактагы балдардын орточо маанисине туура келет. Биздин изилдөөбүздүн мазмундук-операционалдык түзүмү психофизикалык даярдыгын мүнөздөөчү көрсөткүчтөр менен берилген (8-13 тесттер).

Контролдук жана эксперименталдык топтордо бардык тестер боюнча 8-9 жаштагы эркек балдарда тастыкталган айырмачылыктар байкалган жок (таблица 3). Бир гана ийкемдүүлүк (ийилчээк) көрсөткүчү (тест 11) айырмаланат: Контролдук топтордун эркек балдарынын орточо маанилери ($P < 0,05$) ЭТ-1 дин орточо көрсөткүчтөрүнөн төмөн.

Кыздарда (таблица 2.2.) СЖЫнын мазмундук-операционалдык көрсөткүчтүн калыптангандыгын мүнөздөөчү көрсөткүчтөрдүн жалпы окшоштугуна карабастан бир айырма бар ($P < 0,01$) – КТ жана ЭТ-1 топторунун ортосунда ылдамдыкты аныктоодо (тест 9). Алынган натыйжаларды талдоо жана аларды мурдагы изилдөөлөр менен салыштыруу кыздар жана балдарда мазмундук-операционалдык көрсөткүчтөрүнүн калыптангандыгынын орточо деңгээли жөнүндө сөз кылууга мүмкүндүк берет. Мында бардык балдарда күч жөндөмдүүлүктөрүндөгү (тест 8) жана шамдагайлык (тест 10) көрсөткүчтөрдө төмөн маанилер белгиленген. Мазмундук-операционалдык блоктун көп көрсөткүчтөрүнүн деңгээли (8-11, 13- тесттер) эркек балдарда кыздарга караганда жогору. Бул ушул жаш курактагы балдардын кыймылдык функцияларынын өнүгүүсүнүн жаш курактык өзгөчөлүктөрүнө байланыштуу болушу мүмкүн.

8-9 жаштагы балдардын СЖЫнын чыгармачыл-ишмердүүлүк көрсөткүчүн изилдөө инсандык сапаттардын жана СЖЫнын адаттарын анкеталоонун негизинде жүргүзүлдү.

8-9 жаштагы эркек балдарда СЖЫнын кээ бир адаттарынын бар экендиги аныкталды (тест 14), бул белгиленген көрсөткүч боюнча орточо мааниге дал келет (таблица 2.2.). өзүн-өзү контролдоо (тест 15), өзүн-өзү сыйлоо (тест 16) жана баарлашуу (тест 17) дңгээли ар бир изилденүүчү белгилердин орточо маанисине дал келет. Эркек балдар ортосунда КТ, ЭТ-1, ЭТ-2 берилген көрсөткүчтөрдө тастыкталган айырма байкалган жок.

КТ, ЭТ-1, ЭТ-2 топторунун кыздарында чыгармачыл-ишмердүүлүк түзүмүнүн көрсөткүчтөрүнүн орточо маанисинде тастыкталган айырмачылыктар табылган жок (таблица 2.4). кыздар жана балдар арасында алынган жыйынтыктарды салыштырганда, күч жана активдүүлүк факторлору боюнча (16, 17 тесттер) «Инсандык дифференциал» тестинде айырмачылыктарды байкоого болот. Кыздарда бул көрсөткүчтөр боюнча орточо маанилер балдарга салыштырганда төмөнүрөөк.

Чыгармачыл-ишмердүүлүк көрсөткүчүнүн үн калыптангандыгы боюнча алынган жыйынтыктарды мурдагы жүргүзүлгөн изилдөөлөр менен салыштырмалуу талдоо көрсөткөндөй, кыздар жана балдардын жыйынтыктары онүгүүнүн орточо деңгээлине дал келет.

Жогоруда айтылгандарды жалпылап, констатациялоо зарыл: биз тандап алган кыздар жана балдар топтору жалпысынан бирдей жана алар көрсөткөн натыйжалар бир типтүү. Бул бир катар мурда жүргүзүлгөн изилдөөлөр менен далилденет [1, 2, 5, 44, 91, 92, 119, 149, 159, 172].

Балдардын СЖЫнын негиздерин тестирилөөнүн көрсөткүчтөрүндөгү кээ бир айырмачылыктар балдардын жеке жаш курактык өзгөчөлүктөрү менен же, мүмкүн, жашоо тиричилигинин социалдык шарттары менен түшүндүрүлөт.

Дене маданияттык-дене чындоочулук ишмердүүлүк кирген ишмердүүлүктүн массалык тармактарынын иштөө мыйзам ченемдүүлүктөрү көптөгөн бир убакта жана өз-ара байланышта аракеттенген социалдык-биологиялык факторлордун таасири астында жүргүзүлөт. Тестирилөө убагында алынган маалыматтарды корреляциялык талдоонун жардамы менен биз окуучулардын СЖЫнын көрсөткүчтөрүнүн жана компоненттеринин ички түзүмүн жана өз-ара байланыштарын тереңирээк изилдеп, түшүнүүгө, анын калыптануу динамикасын изилдөөгө мүмкүндүк алабыз. Корреляциялык өз-ара байланыштарды талдоодо биз төмөнкү педагогикалык түшүндүрмөнү колдондук (таблица 2.3.).

Корреляциялык байланыштардын педагогикалык түшүндүрмөсү

№	Маанилүүлүктүн пайыздык деңгээлдери	Колдонулган каражаттардын түрлөрү
1	R = 0,48 – 0,59 (Маанилүүлүктүн 5 пайыздык деңгээли)	Изилденген сапаттардын ортосунда орточо маанилери байкалат. Педагогикалык практикада тарбиялоону натыйжалуу чечүү үчүн бир типтүү жана ар кандай каражаттарды колдонуу зарыл. Бул каражаттар дифференцирленген жана ошондой эле индивидуалдаштырылган формаларда колдонула алышат.
2	R = 0,60 – 0,71 (Маанилүүлүктүн 1 пайыздык деңгээли)	Жай байланыш. Орточо жана жогорку корреляциянын ортосундагы көрсөткүчтөрдүн чекаралык өз-ара аракеттенүүсү. Берилген инсандык сапаттардын жана касиеттердин өнүгүүсү үчүн көбүнчө бир типтүү педагогикалык каражаттар колдонулат.
3	R = 0,72 (Маанилүүлүктүн 0,1 пайыздык деңгээли)	Касиеттер аралык байланыш жогору. Бул учурда сабактарда инсандык ар түрдүү (корреляцияга учураган) касиеттердин өнүгүүсү үчүн бир типтүү гана каражаттарды колдонууга болот.

Башталгыч класстардын окуучуларында СЖЫнын ар түрдүү көрүнүштөрүнүн жаш курактык өнүгүүсүн педагогикалык контролдоодо эки типтеги көрсөткүчтөр кызыгууну туудурат:

- ювеналдык, баланын өсүп-өнүгүүсүнүн деңгээлине жараша өзгөрөт;
- дефинитивдик, жаш курактын өтүүсү менен аз өзгөрөт (бул көрсөткүчтөрдү кенже мектептик куракта эле акыркы калыптанган деп эсептесе болот, алардын жакшыруусу атайын машыгуулар аркылуу гана мүмкүн).

8-9 жаштагы балдардын СЖЫнын көрсөткүчтөрүнүн ортосундагы тастыкталган корреляциялык байланыштардын саны жөнүндө салыштырмалуу натыйжаларды талдоо контролдук жана эксперименталдык топтордун салыштырмалуу бир типтүүлүгү жөнүндөгү биздин божомолубузду далилдейт (таблица 2.4., Тиркеме 2, таблица П. 1.6). Бул жобо эркек балдар (КТ – 33,8 %; ЭТ – 1 - 33,8 %; ЭТ -2 – 32,3 %) менен кыздардын (КТ – 40,4 %; ЭТ-1 – 38,2 %; ЭТ-2 – 32,3 %) ортосундагы тастыкталган корреляциялык байланыштардын (R=0,48) санынын пайыздык катышынын болжол менен бирдей болушуна негизделген.

Таблица 2.4.

8-9 жаштагы эркек балдардын (ЭБ) жана кыздардын (К) СЖЫнын ар түрдүү көрүнүштөрүн тестирлөөнүн көрсөткүчтөрүнүн ортосундагы тастыкталган корреляциялык байланыштардын саны жөнүндө салыштырмалуу маалыматтар (% менен) (констатациялык эксперимент)

Топ	Жынысы	Тастыкталган байланыштардын жалпы саны (R>0,48)	Алардын ичинен жай жана жогоруларынан (R>0,60)
КТ	К	40,4	54,5
	ЭБ	33,8	69,5
ЭТ-1	К	38,2	65,3
	ЭБ	33,8	73,9
ЭТ-2	К	38,2	67,3
	ЭБ	32,3	75,5

Рецензент: д.п.н., профессор Чоров М.